

Europeni în curs de dezvoltare.

Trei runde de alegeri europarlamentare în România

■ OVIDIU VAIDA

[Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca]

Abstract

Since the 2007 integration of Romania in the European Union, three elections took place, in order to select the representatives of this country in the European Parliament. The current article has two main objectives: to test the main theories regarding the EP elections, mainly the second order elections one (a) and to look for some explanations for the particular outcome of the Romanian EP electoral results (b). Despite some particularities, one may notice that the European elections in Romania do not produce results that are spectacularly different from those in the EU.

Keywords

European elections; second order elections; Romania; European Parliament

Introducere

Primită într-un val secundar în clubul select al Uniunii Europene, România a trebuit să se adapteze rapid la cerințele formale ale apartenenței la această organizație. După ani de negocieri, România părea că este compatibilă cu cerințele tratatelor, dar imediat după aderare a venit o noua probă: alegerile pentru Parlamentul European.

Până în acel moment, România a fost reprezentată în PE de membrii ai parlamentului național, selectați pe baza unui algoritm proporțional.

De la aderarea din 2007, în România au avut loc trei scrutinuri europene. Deși petrecute într-un interval de doar șapte ani, prea scurt pentru a observa modificări de substanță în sistemul politic românesc, analiza celor trei alegeri permite totuși formularea unor concluzii pertinente.

Prezentul articol își propune să analizeze alegerile europarlamentare din România, cu precădere a următoarelor aspecte:

- în ce măsură alegerile respectă tiparele alegerilor din întreaga uniune și din Europa centrală și de est?
- este verificabilă teoria *second order elections*?
- există anumite particularități ce pot fi observate la alegerile europarlamentare din România?

Teoria privind clasificarea alegerilor europene ca fiind de rang secundar

datează încă de la primele confruntări electorale din 1979 și în ciuda unor corecții sau critici minore, își dovedește viabilitatea și în prezent.¹

În esență, aceasta statuează trei modele de comportament electoral:

- participarea la vot este mai scăzută decât la alegerile naționale (cele care duc la alegerea șefului executivului);
- partidele aflate la guvernare sunt sancționate prin vot (de regulă, sancțiunea este cu atât mai mare, respective voturile acordate partidelor mai puține, cu cât perioada scursă de la alegerile naționale este mai mare);
- partidele mici (sau *non-mainstream*) tind să aibă o performanță electorală mai bună decât la alegerile naționale.

Nu în ultimul rând, teoria prezumă că marile teme privind tot din zona politicii naționale. Totuși, studii recente arată că această explicație poate suferi anumite corecții, mai exact faptul că alegătorii (cei cu viziuni mai eurosceptice), în cazul în care sunt nemulțumiți de poziția prea pro-europeană a partidului guvernamental pe care îl susțin, tind să voteze cu alte partide.²

Deși teoria *second order elections* este utilizată în acest text ca argument principal, totuși în cazul României aceasta trebuie folosită cu o anumită prudență. În primul rând, cele trei alegeri europene s-au desfășurat într-un interval de doar 7 ani. În al doilea rând, România a parcurs un singur ciclu de 5 ani întreg între alegeri, adică prea puțin pentru a avea repetiții suficiente pentru emiterea unor concluzii ferme.

În mod paradoxal, deși suportul pentru proiectul comunitar este la cote ridicate în România, prezența la vot a fost una dintre cele mai scăzute, inclusiv la primele alegeri, considerate a avea o încărcătură simbolică mai consistentă. Spre mirarea multor cercetători sau politicieni, participarea la alegerile europarlamentare în statele foste comuniste a fost una foarte scăzută, cu cifre uluitoare, de 13% în Slovacia și 18% în Cehia în 2014 sau 20% în Polonia în 2004. România se încadrează undeva pe la mijlocul grupului de state foste comuniste, la distanță de media statelor din vestul Europei. De ce acest paradox, al unei prezențe scăzute la vot, deși exista un sprijin puternic pentru UE?, este o altă întrebare la care acest text dorește să răspundă.

Din punct de vedere metodologic, optez pentru analiza electorală, mai exact analiza rezultatelor celor trei alegeri. De asemenea, consider contextul politic ca fiind relevant pentru aceste alegeri, astfel că va fi trecută în revistă și perioada pre-electorală. Întrucât analize sociologice sau a camaniilor electorale au mai fost publicate, astfel de abordări vor fi secundare în acest studiu.³

2007

Anul 2007 a evoluat în aceeași notă de tensiune dintre cele două palate ce exista deja din 2005. Imediat după aderare, apar dipute dintre primul-ministru și

1 Karlheinz Reif, Hermann Schmitt, „Nine second-order national elections. A conceptual framework for the analysis of European election results,” *European Journal for Political Research* 8 (1980): 3–44.

2 Pe larg în Simon Hix, Michael Marsh, „Punishment or protest? Understanding European Parliament elections”, *The Journal of Politics* 69 (2) (2007): 495–510, iar pentru cazuri particulare, S.B. Hobolt, J.-J. Spoon, J. Tilley, „A vote against Europe? Explaining defection at the 1999 and 2004 European Parliament elections”, *British Journal of Political Science* 39 (1) (2009): 93–115.

3 Dan Mihalache, „Alegerile europarlamentare în România. Comunicare și marketing politic în campania din 2014”, *Sfera Politicii*, nr. 3 (179) (2014): 3-12; Mircea Comșa, Andrei Gheorghită, Claudiu Tufiș (eds.) *Alegerile pentru Parlamentul european. România 2009* (Iași: Polirom, 2010).

doi dintre miniștrii apropiați de președinte, anume Mihai Razvan Ungureanu și Monica Macovei. Primul își dă demisia în februarie, la cererea șefului executivului. Împotriva Monicăi Macovei este depusă o moțiune simplă, adoptată de Senat. Conflictele au continuat, astfel ca la 1 aprilie primul-ministru anunță eliminarea Partidului Democrat de la guvernare. Doar câteva zile mai târziu, guvernul minoritar PNL-UDMR este votat în parlament, cu sprijinul PSD. Peste câteva săptămâni, în urma unui raport întocmit de o comisie parlamentară condusă de Dan Voiculescu, Parlamentul României aprobă cererea de suspendare a președintelui Traian Basescu. Referendumul de demitere a avut loc în 19 mai 2007 iar rezultatul acestuia a fost net în favoarea președintelui: 75% din cei prezenți la vot s-au exprimat pentru menținerea lui Traian Băsescu în fruntea statului. Evenimentul politic a generat disputa dintre Basescu și parlament, denumit prin acel celebru „cei 322”. Din acel moment, președintele a lansat periodic atacuri la adresa parlamentului, inițiind chiar două referendumuri împotriva acestei instituții.

În acest context încărcat, cu eliminarea unui partid important din coaliția de guvernare și cu o acțiune de suspendare a președintelui au fost inițiate primele alegeri europarlamentare din România.

Regula europeană stabilește ca alegerile să se desfășoare la finalul lunii mai sau începutul lunii iunie. Recent aderată, România și Bulgaria s-au conformat acestei cerințe și au stabilit pentru mai 2007 data pentru primele alegeri europarlamentare. Doar că în România, din nou, „viața a bătut filmul” astfel că, spre deosebire de Bulgaria, România a amânat alegerile europarlamentare pentru toamna aceluși an.

Oficial, motivul a fost climatul politic necorespunzător, ceea ce ar fi dus la o lipsă de interes a opiniei publice față de aceste alegeri⁴ PNL și PSD în principal nu doreau ca alegerile europarlamentare să se suprapună cu referendumul de suspendare a președintelui Băsescu, procedura suspendării fiind în desfășurare iar posibilul referendum fiind așteptat tot în luna mai, data inițială a alegerilor europarlamentare. În plus, Traian Băsescu dorea inițierea unui referendum pentru modificarea sistemului electoral și exista pericolul ca toate aceste evenimente electorale să se desfășoare în duminici diferite în luna mai, cu riscul de a demobiliza alegătorii. Nu în ultimul rând, Partidul Național Liberal avea o situație precară în sondaje, și exista riscul ca un procent mic obținut la alegerile europarlamentare să afecteze imaginea partidului de guvernământ.

În continuare, peisajul politic a fost dominat de disputa dintre Traian Basescu și PD, pe de o parte, și Călin Popescu Tariceanu, PNL și parțial PSD, pe de altă parte. Doua momente au ieșit în evidență în tot acest șir de neînțelegeri politice: moțiunile de cenzură din iunie, prima inițiată de PD și respinsă fără probleme, și cea din septembrie, propusă de PSD. Aceasta din urmă, extrem de controversată în interiorul PSD, a fost depusă mai degrabă din dorința de a sublinia statutul de partid de opoziție, și ca o penalizare a guvernului pentru respingerea unor solicitări venite dinspre sociali-democrați. Într-un final, la începutul lui octombrie 2007, moțiunea fost respinsă, existând indicii că împotriva ei au votat chiar și parlamentari PSD.

Deși tema modificării sistemului electoral exista de ceva timp pe agenda politicianilor și a opiniei publice, primul pas a fost făcut de președintele Băsescu, care a inițiat un referendum privind adoptarea unui sistem cu doua tururi de scrutin. Dincolo de ideea de reformă electorală, obiectivul era acela de a lovi în cei „322”, adică parlamentarii care au votat suspendarea președintelui și care au ajuns în parlament pe liste de partid, de unde expresia de „listaci”.

Am făcut acest excurs privind perioada preelectorală pentru a sublinia contextul în care se desfășurau aceste alegeri, dar și pentru a sublinia că disputele și temele interne au dominat aproape în totalitate agenda de campanie, puține

4 OUG nr. 15 din 12 martie 2007.

dezbaterii ducându-se în jurul temelor europene. Printre principalele subiecte abordate s-au numărat (tot) suspendarea din primăvară a președintelui, bugetul pe 2008, reforma constituțională și modificarea sistemului electoral. În puține situații s-au dezbătut chestiuni legate de Uniunea Europeană, fapt cu atât mai stânjenitor cu cât aderarea României nu s-a făcut în urma unui referendum, ci printr-un simplu vot al parlamentului.⁵

Nici listele de partid nu au fost ocupate de candidați cunoscuți, cu excepția PLD (Theodor Stolojan) și a PSD, cu mai mulți foști miniștri pe locuri eligibile. În aceste condiții, electoratul a preferat să nu iasă la vot, astfel că la aceste alegeri s-a înregistrat cea mai slabă prezentă la vot după 1989: 29,46%.

Participarea la referendum a fost și mai scăzută, doar 26,51% dintre alegători fiind interesați de schimbarea sistemului electoral. În acest punct, se pot face două observații. În primul rând, deși menit ca un instrument de mobilizare a electoratului, referendumul a creat senzația că este vorba doar de o nouă dispută între președinte și prim-ministru. Ca atare, electoratul a preferat să nu valideze disputa, iar dintre cei care au ieșit totuși la votul pentru Parlamentul European, doar 90% au preferat să se pronunțe și la referendum.

Învingătorul incontestabil al alegerilor a fost Partidul Democrat.⁶ Partidul a avut o prestație bună la guvernare și l-a susținut permanent pe președintele Băsescu, a cărui legitimitate a fost reconfirmată după referendumul din luna mai. Social-democrații se aflau la capătul unui joc dublu, de partid de opoziție dar care sprijină informal guvernul. De altfel, PSD a obținut unul dintre cele mai slabe rezultate la alegerile post-decembriste, în puține cazuri partidul situându-se sub 30%. Liberalii nu au reușit să convertească o guvernare relativ stabilă și cu creșteri economice în suport electoral.⁷ Disputele continue cu președintele Băsescu, dar și desprinderea din partid a facțiunii Stolojan-Stoica a făcut ca scorul partidului să se situeze sub 15%. Este interesant de observat că la trei ani de la alegerile din 2004, când liberalii și democrații au obținut în cadrul Alianței DA un scor de 30%, procentele cumulate ale celor trei partide ce se originau în alianță s-au situat la borna a 50%. Mai mult decât atât, cele trei partide ar fi reușit să obțină 22 de mandate ipotetice din cele 35.

Tabel 1. Rezultate alegeri europarlamentare 2007

	Voturi	Procent	Mandate
PD	1.476.105	28,81	13
PSD	1.184.018	23,11	10
PNL	688.859	13,44	6
PLD	398.901	7,78	3
UDMR	282.929	5,52	2
László Tőkés (independent)	176.533	3,44	1
PNG CD	248.863	4,85	0
PRM	212.596	4,15	0
Total	5.370.171		35

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/?alegeri=test-europarlamentare> accesat 12.12.2016

⁵ România a fost unul dintre puținele state care au aderat după 2000 și care nu a organizat un referendum de aderare (alături de Bulgaria și Cipru). Deși sondajele indicau un suport covârșitor pentru aderare, un astfel de referendum ar fi fost necesar pentru a permite românilor să dezbată chestiuni legate de UE, să îi familiarizeze pe aceștia cu detaliile despre integrare.

⁶ Deși președintele Băsescu și-a arătat ulterior nemulțumirea, acesta așteptând un scor de peste 30%.

⁷ România a avut, de exemplu, o creștere economică de peste 8% în 2006.

Surpriza alegerilor a constituit-o scorul bun a PLD, recent înființat, precum și a independentului László Tőkés. Liberal-democrații, recent apărute pe scena politică românească, au atins un procent mulțumitor, având în vedere că partidul exista de doar câteva luni. László Tőkés, aflat în conflict cu conducerea UDMR, a decis să candideze independent. În mod evident, cele mai multe voturi au venit din zona electoratului maghiar. Aflat în pericol de a nu trece pragul electoral, UDMR s-a mobilizat exemplar: în județele Harghita și Covasna s-a înregistrat cea mai mare prezență la vot, cu 45%, respectiv 39%. Foarte aproape de intrarea în Parlamentul European a fost gruparea lui George (Gigi) Becali, PNG-CD, doar 8000 de voturi lipsindu-i acest partid pentru a depăși pragul electoral și a obține două mandate.

De remarcat absența din lista partidelor care au atins pragul electoral a PRM, care pentru prima dată după 1992 rămâne fără mandate. Deși a avut o revenire în 2009, rezultatul a arătat clar că partidul, bazat exclusiv pe imaginea unui lider locomotivă electorală, și-a atins limitele.

2009

În bună tradiție a alegerilor din România, și europarlamentarele din 2009 s-au desfășurat în momente de cumpănă politică. Alegerile au urmat unui șir de patru confruntări electorale, organizate la câteva luni unele de altele: referendumul de demitere din 2007, europarlamentarele din 2007, localele din 2008 și parlamentarele din același an.⁸ Față de alegerile anterioare, care au avut loc într-un climat relativ stabil, cele din 2009 s-au desfășurat într-o atmosferă ce începea să devină conflictuală, delimitată de două axe: alegerile din 2008, care, în absența unui partid învingător, au dus la necesitatea unei mari coaliții (PDL+PSD) și cele prezidențiale din noiembrie 2009, alegeri în care se confruntau chiar cele două partide din coaliția de guvernare.

Peste toate s-a suprapus și debutul crizei economice, care la momentul iunie 2009 încă nu producea efecte semnificative în societate și economie, deși în mediul privat au apărut dificultăți.

De fapt, anul politic 2009 a început în decembrie 2008. Atunci, după alegerile parlamentare, președintele statului l-a nominalizat pe Theodor Stolojan la funcția de prim-ministru. Spre surpriza generală, acesta a refuzat nominalizarea, astfel că președintele a fost nevoit să apeleze la primarul orașului Cluj-Napoca (și președinte al PDL), Emil Boc. Acesta a fost validat fără probleme și s-a bucurat în primele luni ale anului de o majoritate confortabilă în Parlament.

Aparent, alegerile europarlamentare s-au desfășurat în liniște, un factor favorabil în acest sens fiind faptul că cele două mari partide românești se aflau împreună în coaliția de guvernare, ceea ce a mai redus din tonul campaniei electorale. De altfel, cele partide dominau scena politică, nu doar prin participarea la guvernare, ci și prin numărul aleșilor locali, a organizațiilor și resurselor.

În cazul PDL s-a întâmplat un fenomen oarecum curios, anume „depeditarea” listei. Primii patru candidați nu proveneau din fostul Partid Democrat, ba chiar mai mult, trei dintre aceștia se originau mai degrabă în anturajul non-partidist al președintelui Băsescu, fiind plasați pe liste cu intenția de a aduce un plus de imagine.⁹ De altfel, această strategie a specialiștilor din afara partidului/elor a fost continuată de președintele Băsescu și câteva luni mai târziu, când România l-a nominalizat în Comisia Europeană pe Dacian Cioloș și nu pe un membru de partid.

⁸ Deși fără impact național, la Cluj-Napoca au fost organizate, în plus, alegeri pentru desemnarea primarului, în februarie 2009.

⁹ Monica Macovei, Cristian Preda, Traian Ungureanu.

Liberalii nu au reușit să depășească momentul ieșirii de la guvernare, mai ales că au fost în discuții avansate cu PDL pentru a rămâne la putere și după alegerile din 2008. Deși singurul prim-ministru liberal de după 1989, Calin Popescu Tăriceanu a pierdut competiția internă din partid, alegerile interne fiind programate cu doar două luni înaintea celor europarlamentare. În mod evident, reorganizarea și reșezarea apelor au afectat prestația acestui partid în iunie 2009, cu toate că PNL a încercat o strategie interesantă, anume cea a plasării unor candidați de sex feminin pe primele patru poziții.

Singurele elemente notabile ale campaniei au venit mai degrabă din zona știrilor mondene și nu a vreunor dezbateri pe politici europene. Astfel, în urma unor acuzații de nepotism, Elena Băsescu a demisionat din PDL și s-a înscris ca independent în cursă (fiind totuși sprijinită informal de foștii săi colegi).¹⁰ La doar câteva zile, George Becali este arestat pentru lipsire de libertate. Cum patronul echipei Steaua se bucura de o anumită popularitate, iar arestarea a stârnit vâlvă, Corneliu Vadim Tudor a decis invitarea acestuia pe lista de candidați ai PRM, deși între cei doi au existat anterior destule conflicte verbale.

Este posibil ca la această atmosferă de calm să fi contribuit și faptul că toate partidele românești au manifestat o abordare pozitivă față de Uniunea Europeană, atitudinile eurosceptice fiind aproape inexistente. Nu în ultimul rând, românii se numără printre cei mai europenii cei mai favorabili construcției comunitare, după cum arată toate Eurobarometrele.

Rezultatele au fost aproape identice cu cele de la alegerile europarlamentare din 2007, cel puțin ca tendință. Este adevărat că cele două partide aflate la guvernare, PDL și PSD au obținut scoruri puțin sub cele din 2008, dar consider că cele unu-două procente nu pot constitui o scădere care să confirme teoria *second order elections*.

Tabel 2. Rezultate alegeri europarlamentare 2009

	Voturi	Procent	Mandate
Alianța Electorală Partidul Social Democrat + Partidul Conservator	1.504.218	31,07%	11
Partidul Democrat Liberal	1.438.000	29,71%	10
Partidul Național Liberal	702.974	14,52%	5
Uniunea Democrată Maghiară din România	431.739	8,92%	3
Partidul România Mare	419.094	8,65%	3
Elena Băsescu	204.280	4,22%	1
Total	5.035.299	100 %	33

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/?alegeri=europarlamentare-2009>, accesat 11.12.2016

Scrutinel a adus și câteva elemente noi, chiar neobișnuite în România la alegeri precum cele locale sau parlamentare. În primul rând, un nou candidat independent a reușit să accedă în PE. În al doilea rând, infirmând regula care spune că un partid ieșit din circuitul puterii nu își mai poate reveni, PRM a depășit eșecul electoral din 2008 reușind să obțină 3 mandate, cu un scor de aproape 9%.

¹⁰ Trebuie observat că la aceleași alegeri europarlamentare, pe listele PSD a candidat soția unuia dintre liderii partidului, Daciana Ponta, iar PNL a trimis în PE pe (viitoarea) soția președintelui Crin Antonescu. Începând cu 2011, când USL a ajuns la guvernare, iar Victor Ponta, respectiv Crin Antonescu, au devenit prim-ministru și respectiv președinte al Senatului, România era reprezentată în PE de fiica, respective soțiile celor trei mai importanți oameni politici!

Totodată, a fost printre puținele cazuri după 1989 în care PSD a fost învins în mediul rural, PDL fiind cel care a reușit această performanță.¹¹

Trebuie făcute câteva precizări privind observațiile anterioare. Atât în 2007, cât și în 2009, candidații independenți nu erau rezultatul vreunui efort al societății civile sau reprezentanți ai unui curent non-partizan al societății. Atât László Tőkés, cât și Elena Bănescu, proveneau din elita unor partide, parasindu-le pe acestea doar înainte de alegeri, în ultimul caz, cu doar câteva luni mai devreme.¹²

Revenind la Elena Bănescu și presupunând că majoritatea voturilor acordate fiicei președintelui a provenit din zona electoratului PDL, se poate concluziona că acest partid ar fi putut obține aproape 34%, ceea ce ar fi putut reprezenta cel mai bun scor al acestui partid înregistrat vreodată.

Partidul România Mare s-a aflat în declin constant de la vârful din 2000. De la 12% în 2004, partidul a ajuns la 3% în 2008, trend ce a permis emiterea ipotezei conform căreia acest partid va deveni unul marginal pe scena politică românească. Cu toate acestea, a reușit o revenire spectaculoasă, capitalizând situația lui Gigi Becali, un personaj controversat, dar spectaculos. Depășind conflictele din trecut, liderul PRM i-a oferit acestuia un loc pe lista partidului, fapt ce a dus la creșterea susținerii acestui partid.

UDMR a reușit să treacă peste disputele cu László Tőkés și i-a oferit acestuia prima poziție pe listă. Cum acesta se bucura de simpatie în rândul electoratului maghiar din afara bazei de votanți ai UDMR, dar și ca urmare a unei bune mobilizări (participare de aproape 41% în Harghita), formațiunea maghiară a atins aproape 9%, unul dintre cele mai bune scoruri ale acestui partid.

2014

Alegerile europene din 2014 au avut un singur element comun cu cele din 2007 și 2009: s-au desfășurat tot cu Traian Bănescu președinte al țării.

Dar deja scena politică internă se afla în curs de schimbare, iar modificările urmau să fie consistente. O serie de lideri politici ai anilor 1990 și 2000 au abandonat politica, fie din motive de uzură, fie din cauza unor probleme juridice. Personaje precum Ion Iliescu, Adrian Năstase, Viorel Hrebenciuc, Mircea Geoană, Dinu Patriciu, Corneliu Vadim Tudor, Valeriu Stoica sau Crin Antonescu se aflau deja în afara scenei politice sau pe cale de a o părăsi. Nici în zona partidelor situația nu era mai bună. Multe dintre acestea, bazate exclusiv pe prestația unui lider capabil să atragă voturi, fără o politică de resurse umane, urmărind creșterea bazei parlamentare strict ca urmare a traseismului,¹³ au ajuns ca într-un final să fie nevoite să deconteze pentru stilul de politică adoptat. PRM ieșise complet din atenția opiniei publice.¹⁴ PPDD, vedeta alegerilor din 2012 (alături de USL), nu s-a remarcat prin nimic pozitiv în legislație, nefiind altceva decât un furnizor de parlamentari pentru celelalte partide.

PNL, ajuns la putere în 2012, alături de PSD, a fost nevoit să accepte o serie de confruntări cu partenerul de alianță, pentru ca într-un final, să abandoneze USL în februarie 2014 și să iasă de la guvernare.¹⁵ Mișcarea nu a fost agreată de toți mem-

11 Institutul „Ovidiu Sincai”, *Alegerile europene de la 7 iunie – Amurgul democrației?, Raport de analiză politică*, (București, 2009), 21, <https://www.yumpu.com/ro/document/view/31199366/raport-alegeri-pe-2009pdf-institutul-social-democrat-quotovidiu-sincaiquote/47>, accesat 11.12.2016

12 László Tőkés a fost unul dintre liderii UDMR până în 2003, părăsind acest partid în 2004.

13 Fenomen ce a luat amploare după 2012; ilustrativ în acest sens este cazul UNPR, partid ce s-a desprins din PSD după alegerile din 2008, a intrat în coaliție cu PDL, pentru ca în 2012 să se alăture unei coaliții cu PSD și PNL. Acest partid nu a participat vreodată în mod independent la alegeri, dar a fost constant prezent în diferitele coaliții de guvernare.

14 Doar puțin peste 1% la alegerile parlamentare din 2012.

15 Precum în 2009, când a organizat alegeri interne cu doar două luni înainte de europarla-

bri, astfel că în doar câteva zile, o serie de parlamentari, în frunte cu fostul lider al partidului și fost prim-ministru, Călin Popescu Tăriceanu, a ales să părăsească partidul cu intenția de a înființa unul nou. La doar câteva zile, actorul Mircea Diaconu, vicepreședinte al PNL, a fost eliminat de pe lista de candidați ai partidului, din cauza unui îndelungat scandal privind incompatibilitatea acestuia între diferitele poziții publice ocupate în trecut. Nemulțumit de decizie, acesta a părăsit la rândul lui partidul, și a optat pentru o candidatură independentă. La fel că și în cazul lui László Tőkés sau al Elenei Bănescu, acțiunea sa a fost sprijinită informal de un partid (PSD) și susținută de câteva posturi de televiziune.¹⁶ Mircea Diaconu a reușit să adune în doar câteva zile cele 100.000 de semnături necesare și să își lanseze candidatura. Evident, aceste episoade nu au făcut decât să slăbească forța electorală a PNL.¹⁷

Pe de altă parte, PDL, principalul partid de opoziție nu a reușit să se folosească de această postură pentru a crește electoral. La asta a contribuit și divorțul de principalul aliat, Traian Bănescu, care a întrerupt relațiile cu fostul său partid după ce conducerea partidului a fost preluată de Vasile Blaga, în dauna Elenei Udrea, colaboratoare apropiată a președintelui. În doar câteva luni, aceasta a părăsit partidul, împreună cu o serie de susținători și parlamentari. De la separarea din FSN petrecută în 1992, când partidul a pornit la drum ca „aripa Roman”, acesta nu a mai avut de-a face cu nici o sciziune.

Astfel, înainte de alegerile din mai 2014, ambele partide de dreapta se aflau într-o situație complicată.

Singurele partide care abordau alegerile europarlamentare dintr-o situație relativ confortabilă erau social—democrații și UDMR. După doi ani de guvernare, guvernare caracterizată de relativă stabilitate și creștere economică, PSD se afla pe primul loc în sondaje și aborda cu optimism ambele alegeri din 2014, obiectivul principal fiind totuși câștigarea celor prezidențiale. Pe de altă parte, UDMR, jucând perfect rolul de partid-balama, a fost invitat în guvern după abandonarea acestuia de către PNL, astfel că se găsea înaintea alegerilor europarlamentare într-o situație favorabilă.

Tabel 3. Rezultate alegeri europarlamentare 2014

Partid	Număr voturi	Procent	Mandate câștigate
Alianța electorală PSD+PC+UNPR	2.093.234	37,60%	16
PNL	835.531	15,00%	6
PDL	680.853	12,23%	5
Mircea Diaconu	379.582	6,81%	1
UDMR	350.689	6,29%	2
PMP	345.973	6,21%	2
PPDD	204.310	3,67%	-
Total	5.911.794	100%	32

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/?alegeri=alegeri-parlamentul-european-2014>, accesat 15.12.2016

mentare și în 2014 partidul a ales calea unui gest important tot cu câteva luni înainte de europarlamentare!

16 Postul Antena 3 a susținut public această candidatură, inclusiv prin transmisiuni în direct din locurile unde se strungeau semnăturile necesare.

17 PNL se găsea din nou într-o situație familiară, aceea de partid fracționat. De altfel, Călin Popescu Tăriceanu era al patrulea lider ce părăsea partidul, după Radu Câmpeanu, Valeriu Stoica și Theodor Stolojan.

Rezultatele demonstrează că circumstanțele din perioada pre-electorală au influențat în bună măsură votul din 25 mai. Astfel, PNL și PDL nu au convins prin oferta lor electorală, voturile pierdute în favoarea PMP sau a lui Mircea Diaconu afectând semnificativ rezultatele acestora. PDL nu a obținut un procent atât de scăzut din 2000, pe când PNL nu a reușit să capitalizeze succesul din 2012 deși aparent, rezultatul a fost unul bun: locul doi și cel mai bun scor la europarlamentare al acestui partid. Trebuie subliniat că deși Mircea Diaconu a plecat din PNL cu puțin timp înainte de alegeri, voturile sale au venit din toate zonele politice.

Învingătorul detașat al alegerilor a fost PSD, chiar dacă sub umbrela unei alianțe cu UNPR și PC. Un scor neașteptat a realizat și Mircea Diaconu, cel puțin ca proporții; acesta a obținut mai multe voturi ca UDMR sau PMP și peste jumătate din voturile PDL, partid cu o foarte bună organizare teritorială.

Spre deosebire de alegerile din 2007 și 2009, cele din 2014 au furnizat câteva premiere. Astfel, un partid a reușit să câștige detașat alegerile, fără să fie flancat de un al doilea. Între partidul de pe primul și cel de-al doilea loc a existat o diferență semnificativă, de peste 20%. Scorul PSD confirmă trendul general, acela că este vorba de cel mai puternic partid din România, fără a exista un alt partid care să îi pună în pericol dominația. Cu excepția prezidențialelor din 2009 și 2014, PSD a câștigat (uneori detașat) toate alegerile.¹⁸ Mai mult decât atât, cu puține excepții,¹⁹ PSD a obținut constant scoruri de 33%-37%, ceea ce nu îl face doar principalul partid al sistemului politic, dar arată că indiferent de performanțele de la guvernare sau de problemele de imagine, această grupare se bucură de susținerea invariabilă a aproximativ 35% dintre alegători.

În subsidiar, trebuie observat că nici un partid nu reușește să crească suficient să amenințe supremația PSD, decât în unele situații punctuale.

În premieră, PNL a reușit să ocupe locul secund, asta în condițiile în care acest partid a mai ocupat această poziție singur, în afara vreunei alianțe, doar la alegerile de după revoluția din 1989. Este dificil de estimat în ce măsură acest scor este unul care să indice forța reală a liberalilor. Pe de o parte, este foarte posibil ca acest rezultat aparent bun să se datoreze și problemelor PDL. Fostul partid prezidențial a obținut doar 12%, în timp ce grupul plecat cu un an mai devreme și care a înființat PMP a colectat 6%. Chiar presupunând că aceste 6 procente au putut veni de la electoratul PDL, posibilul scor de 18% era unul mic în raport cu scorurile obținute în ultimul deceniu și mic în raport cu poziția de partid principal de opoziție. Pe de altă parte, plecările din PNL, survenite cu doar câteva luni înainte de alegeri au afectat în mod evident scorul acestui partid.

Concluzii

Teoria *second order elections* a mai fost abordată în analizele politice din România.²⁰ Reluând, teoria postulează că la alegerile europarlamentare există a prezență la vot mai scăzută, partidele la guvernare tind să fie sancționate prin vot și că partidele mici obțin performanțe mai bune decât la alegerile naționale.

¹⁸ Localele din 2012 și 2016, parlamentarele din aceeași ani și europarlamentarele din 2014. În 2012, PSD a candidat în cadrul USL, dar distribuția mandatelor la nivel local și parlamentar arată că PSD a fost partidul principal al alianței, chiar și din punct de vedere electoral.

¹⁹ Parlamentarele din 1996, europarlamentarele din 2007.

²⁰ Mihalache, „Alegerile”, 3-7

Tabel 4. Prezență alegeri europarlamentare, 2007-2014

An	2007	2009	2014
Procent	29,47	27,67	32,44

Sursă: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro>, accesat 17.12.2016

Este binecunoscut faptul că în România prezența la vot a scăzut constant din 1990, dar și faptul că alegerile europarlamentare sunt codașe în acest clasament. La toate cele trei scrutinuri, prezența s-a situat în jurul bornei de 30%.

Scăderea cea mai semnificativă s-a înregistrat la desemnarea parlamentului, practic procentul din 2016 fiind la jumătatea celui din 1992 (să considerăm pe cele din 1990 ca un caz special). În medie, la ultimele alegeri au ieșit să voteze aproximativ 40% dintre cetățenii cu drept de vot (vezi tabelul 5).

Tabel 5. Prezență alegeri parlamentare, 1990-2016

An	1990	1992	1996	2000	2004	2008	2012	2016
Procent	86,19	76.3 %	76.0 %	65.3	58.5	39.2	41.76	37.8

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro>, accesat 19.12.2016

Indiscutabil, cele mai populare alegeri sunt pentru desemnarea numărului unu în stat, anume președintele. Totuși, după participarea extrem de ridicată a anilor 1990, aceasta s-a stabilizat undeva în jurul a 55%.

Tabel 6. Prezență alegeri prezidențiale, turul 1, 1990-2014

An	1990	1992	1996	2000	2004	2009	2014
Procent	86,29	76,29	76,01	65,31	58,51	54,37	53,18

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro>, accesat 17.12.2016

Deși din zona politicii „mici”, alegerile locale se bucură de o bună participare. Fără îndoială, faptul că acestea sunt în bună măsură personalizate și că în comunitățile mici candidații reușesc să mobilizeze electoratul explică, pe scurt, această participare (vezi tabelul 7).

Tabel 7. Prezență alegeri locale, 1992-2016

An	1992	1996	2000	2004	2008	2012	2016
Procent	65	56,47	50,85	54,23	48,81	56,26	48,17

Sursa: Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro>, accesat 17.12.2016

Aceste comparații ne permit să avansăm câteva concluzii. Astfel, avem de-a face cu trei „pachete” de alegeri/participări. În prima categorie intră alegerile prezidențiale și în bună măsură, cele locale. La ceva distanță de acestea, se situează scrutinul pentru desemnarea parlamentarilor, și subsidiar a guvernului. Alegerile europarlamentare sunt localizate în cea de-a treia categorie, din punct de vedere al participării la vot. Astfel, fără intra în alte subtilități, se poate concluziona că într-adevăr, alegerile europarlamentare din România sunt de rang doi. Ba mai mult, dacă acceptăm repartizarea în cele trei categorii, putem avansa chiar argumentul că alegerile europarlamentare sunt de rang trei sau așa numitele *third order elections*.²¹ Atât ca mobilizare electorală, cât și ca implicare a partidelor, aceste alegeri nu prezintă vreo miză.

²¹ Conceptul a fost propus tot de Reif, care observa o lipsă de interes față de primele două ture de alegeri europarlamentare; Karlheinz Reif, „National electoral cycles and European elections 1979 and 1984”, *Electoral Studies* 3(3) (1984): 244–255.

Deși este un loc comun în a clasifica România în ansamblu, sau electoratul în particular ca fiind non-participativ, non-civic, totuși în clasamentul țărilor foste comuniste România ocupă o poziție de mijloc.

Tabel 8. Participare la vot, alegeri europarlamentare, statele foste comuniste

Tară	An	1979	1984	1989	1994	1999	2004	2007	2009	2014
Letonia	-	-	-	-	-	-	41.34	-	53.70	30.24
Estonia	-	-	-	-	-	-	26.83	-	43.90	36.52
Bulgaria	-	-	-	-	-	-	-	29.22	38.99	35.84
Ungaria	-	-	-	-	-	-	38.50	-	36.31	28.97
Slovenia	-	-	-	-	-	-	28.35	-	28.33	24.55
Cehia	-	-	-	-	-	-	28.30	-	28.30	18.20
România	-	-	-	-	-	-	-	29.47	27.67	32.44
Polonia	-	-	-	-	-	-	20.87	-	24.53	23.83
Lituania	-	-	-	-	-	-	48.38	-	20.98	47.35
Slovacia	-	-	-	-	-	-	16.97	-	19.64	13.05
Croația										25.24
Total EU		61.99	58.98	58.41	56.67	49.51	45.47	-	43.00	42.61

Sursa: Parlamentul European, Directorate-General for Communication, *European an National Elections Figured Out*, (2014): 51, http://www.europarl.europa.eu/pdf/elections_results/review.pdf, accesat 22.12.2016

Este greu de explicat în totalitate apatia electorală a votanților din Europa centrală și de est. Nici rata de participare la diferitele alegeri nu este extrem de lămuritoare, existând variații semnificative chiar în dreptul aceleiași țări. De pildă, în Letonia sau Ungaria rata de participare a scăzut, chiar și cu 10% în decursul unui deceniu, pe când în Bulgaria a crescut cu același procent. În Lituania a scăzut cu peste jumătate în 2009, pentru ca să se dubleze peste cinci ani.²² Singura constanță este rata de participare scăzută din Slovacia, deși și în acest caz avem fluctuații consistente între 2004 și 2009. Deși în mod evident există și cauze regionale, rata de participare în aceste state trebuie explicată și prin contexte naționale. Nu în ultimul rând, faptul că partidele sunt slab ancorate în societate, că nu reușesc să își mobilizeze alegătorii poate fi o explicație a slabei participări.²³ În ceea ce privește România, trebuie observat că cea mai scăzută rata de participare a fost la alegerile din 2009, care urmau unui șir de alte patru alegeri în doar doi ani.

La toate acestea trebuie adăugată și o anumită oboseală socială, datorată unei tranziții dificile, urmată de o serie de ajustări necesare aderării la UE (o triplă tranziție).²⁴ Toate acestea au dus la o „oboseală politică” sau *voter fatigue* sesizabilă în toată Europa centrală și de est. În plus, în România, în tot intervalul 2007-2014, au mai avut loc încă șase scrutinuri electorale și 4 referendumuri (este drept,

22 Trebuie precizat că în 2014 s-au organizat simultan și alegeri prezidențiale.

23 Bernhard Wessels și Mark N. Franklin, „Turning Out or Turning Off: Do Mobilization and Attitudes Account for Turnout Differences between New and Established Member States at the 2004 EP Elections?”, *Journal of European Integration* Vol. 31, Iss. 5 (2009)

24 Despre tripla tranziție a statelor ECE, vezi și Ovidiu Vaida, „Ten Years After. Efectele aderării la Uniunea Europeană în Europa Centrală și de Est” în Valentin Naumescu (coord), *Criza Uniunii Europene și ordinea globală în era Trump*, (București: Ed. Trei, 2017), 328-329.

în doua cazuri au existat suprapuneri). Practic, în cei opt ani cetățenii au fost chemați la urne de 11 ori, un exercițiu destul de obositor.²⁵

Tot legat de chestiunea participării la vot, trebuie subliniat ca există, în mod paradoxal, un dezinteres mult mai accentuat în mediul urban decât în cel rural. După 2000, participarea mai ridicată din urban s-a diminuat, pentru ca în 2004 să se înregistreze în premieră un plus pentru mediul rural. Vârful de diferență a fost atins la parlamentarele din 2008, când în urban a existat o participare de doar 35% față de 44% în rural. Totuși, după 2010, trendul s-a inversat, cu urbanul apropiindu-se ca participare de rural (-2% în 2012, tot -2% în 2014, prezidentiale), pentru ca în 2016 să se înregistreze din nou o rata de participare mai mare în urban. Față de aceste tendințe, la europarlamentare fluctuațiile nu au existat: în mod constant, cei din rural s-au prezentat într-o proporție mai mare la vot decât electoratul urban, cu o diferență maxima pentru toate alegerile post-decembriste în 2009: 20% urban vs. 36,5% rural. În 2007 diferența a fost de 10%, iar în 2014 de 8,3%. Ce poate explica această frenezie electorală în mediul rural? Dincolo de explicația unei mai bune mobilizări datorată intervenției primarilor,²⁶ este posibil ca în mediul urban să se producă o anumită oboseală electorală datorată unei mai bune informări privind Parlamentul European și senzația de lipsă de importanță politica a acestui for. Nu în ultimul rând, este posibil ca rata de participare la șate să se datoreze și faptului că foarte mulți rezidenți ai ruralului lucrează în state ale UE, de unde un grad mai ridicat de încredere a celor din aceasta zonă pentru Uniune și instituțiile acesteia.

Tabel 9. Rata de participare la vot, urban vs rural

	2004	2007	2008	2009	2009	2012	2014	2014	2016
Urban	58	25	35	20	51	40	28,6	51	54
Rural	59	35	44	36,5	56	43	36,9	53	46

Notă: cu bold sunt indicate alegerile europarlamentare.

Sursa: <http://alegeri.roaep.ro/>, accesat 18.12.2016

În ceea ce privește votul de sancțiune, ipoteza nu se verifică. În 2009 și 2014, principalele partidele aflate la guvernare, PDL și PSD, respectiv PSD au obținut scoruri foarte bune, în cazul PDL chiar cele mai bune din istoria acestui partid. Singura discuție se poate duce în jurul rezultatelor PNL. Acest partid a obținut în 2007 sub 14%, față de 18% la localele și parlamentarele de peste un an. Aparent, poate fi vorba de o sancțiune. Totuși, se impun două precizări. În primul rând, PNL a obținut la toate alegeri europarlamentare cam aceleași procente, în jurul a 13-15%, deci se pare că este mai degrabă o problemă de mobilizare a electoratului acestui partid. În al doilea rând, în 2007 PNL se găsea într-o nesfârșită dispută cu președintele Băsescu, aflat la cote maxime de popularitate, deci votul pare să fi sancționat mai curând eliminarea PD de la guvernare și contrele cu președintele. Nu trebuie omis nici faptul că doar cu câteva luni mai devreme, din partid s-a desprins o facțiune importantă, avându-i în frunte pe doi dintre foștii președinți acestui partid. Este greu de afirmat, așadar, că în 2007 a existat un vot de sancțiune la adresa PNL.

²⁵ Despre frecvența ridicată a alegerilor din România, cel puțin pentru perioada 2007-2009, vezi și Bogdan Dima, „PSD resurrected o analiză a rezultatelor PSD obținute la alegerile pentru Parlamentul European din 2007 și 2009”, *Sfera Politicii*, 136 (2009): 25-31.

²⁶ <http://cursdeguvernare.ro/alegeri-2016-observatii-cristian-pirvulescu-votul-in-rural-nu-a-mai-fost-fortat-votul-in-urban-a-favorizat-usr-alin-teodorescu-psd-si-a-consolidat-bazinul-electoral-pnl-risca-disparitia.html>

Tabel 10. Rezultatele, participare la alegerile europarlamentare, 2007-2014, sinteză.

		2007	2009	2014
PSD	V	1.184.018	1.504.218	2.093.237
	%	23,11	31,07%	37,60%
	M	10	11	16
PD	V	1.476.105	1.438.000	680.853
	%	28,81	29,71%	12,23%
	M	13	10	5
PNL	V	688.859	702.974	835.531
	%	13,44	14,52%	15,00%
	M	6	5	6
UDMR	V	282.929	431.739	350.689
	%	5,52	8,92%	6,29%
	M	2	3	2
Independent	V	176.533	204.280	379.582
	%	3,44	4,22%	6,81%
	M	1	1	1
Alte partide	V	398.901	419.094	345.973
	%	7,78	8,65%	6,21%
	M	3	3	2
Total		5.370.171/35	5.035.297/33	5.911.794/32

Notă: v = voturi, % = procente obținute, M = mandate; pe ultimul rând este menționat numărul total de participanți și numărul de mandate alocate României.

A treia ipoteza din teoria *second order* indică faptul că aceste alegeri sunt mai favorabile partidelor mici, care obțin rezultate mai bune decât la alegerile naționale. După cum spuneam, partidele importante nu au avut de-a face cu un vot de sancțiune. Cu alte cuvinte, au obținut aproximativ aceleași procente cu cele obținute la alegerile din apropiere celor europarlamentare (cu precădere UDMR și PSD). Totuși, au rămas suficiente voturi și pentru partidele din zona periferică. Două elemente s-au remarcat la alegerile europarlamentare din Romania. Pe de o parte, au existat partide mai mici care au obținut mai multe voturi decât de regulă. Dar este vorba de două partide recent apărute, pentru care alegerile europene au reprezentat primul examen politic. Și se poate observa că întradevăr, alegerile au fost favorabile PLD și PMP, ambele reușind să treacă pragul electoral. Nu în ultimul rând, pe lângă cele două, a mai reușit să treacă pragul și PRM, partid care se afla după 2004 într-o situație electorală dificilă.²⁷ Pe de altă parte, în afara partidelor, care beneficiau totuși de un aparat, de organizații, au candidat și au reușit să treacă pragul electoral și câțiva independenți, cate unul la fiecare scrutin. Chiar dacă acești independenți proveneau din partide, în două cazuri demisionând cu doar câteva luni înainte de alegeri, faptul că au reușit să obțină 4% sau chiar 7% este totuși remarcabil.

Cu alte cuvinte, în acest caz teoria testată se verifică pe deplin, alegerile europene dovedindu-se prietenoase pentru partidele mici sau candidații independenți.

În altă ordine de idei, alegerile europarlamentare se dovedesc nu neapărat un predictor pentru cele prezidențiale, ci ca un moment care arată condițiile pre-electorale. Cel puțin în 2014, alegerile au arătat slăbiciunea celor două partide de

²⁷ Trebuie amintit și cazul PNGCD, care la alegerile din 2007 a fost foarte aproape de a atinge pragul electoral.

opozitie, care au fost nevoite astfel să intre în fuziune și să propună un nou candidat pentru prezidențiale. În 2009, alegerile au indicat că prezidențialele din toamna aceluși an urmau să fie o încreștare în doi, în ciuda eforturilor PNL de a se alătura perechii PDL-PSD.

Articolul a avut ca obiective testarea unor teorii care explică în bună măsură comportamentul electoral al statelor care se află în UE de multe decenii (a) precum și găsirea unor elemente lămuritoare privind rezultatele și comportamentul electoral al românilor la cele trei alegeri europene. Trebuie precizat încă o dată că perioada scurtă nu permite elaborarea unor concluzii semnificative. Totuși, cele trei alegeri organizate confirmă în bună măsură teoriile importante, cu precădere pe cea numită *second order elections*, cu corecțiile indicate în text. Nu în ultimul rând, deși ne-am fi așteptat la vreun comportament original al românilor la vot, acesta nu există: cel puțin în spațiul post-comunist, România se sitează undeva într-o zonă de mijloc, atât ca participare, cât și ca opțiuni electorale. Poate singurul element prin care spațiul românesc se deosebește de comportamentul electoral european deja încetățenit (fără ca asta să constituie neapărat ceva negativ) este absența unor grupări eurosceptice. Dar explicarea acestei particularități autohtone ar putea constitui subiectul unei alte analize.

BIBLIOGRAFIE

Comșa, Mircea, Gheorghită, Andrei, Tufiș, Claudiu (eds.), *Alegerile pentru Parlamentul european. România 2009*, (Iași: Polirom, 2010).

Dima, Bogdan, „PSD resurrected o analiză a rezultatelor PSD obținute la alegerile pentru Parlamentul European din 2007 și 2009”, *Sfera Politicii*, 136 (2009)

Hix, Simon, Marsh, Michael, „Punishment or protest? Understanding European Parliament elections”, *The Journal of Politics* 69 (2) (2007)

Hobolt, S.B., Spoon, J.-J., Tilley, J., „A vote against Europe? Explaining defection at the 1999 and 2004 European Parliament elections”, *British Journal of Political Science* 39 (1) (2009)

Institutul „Ovidiu Sincai”, *Alegerile europene de la 7 iunie – Amurgul democrației?, Raport de analiză politică*, (București, 2009), <https://www.yumpu.com/ro/document/view/31199366/raport-alegeri-pe-2009pdf-institutul-social-democrat-quotovidiu-sincaiquote/47>

Mihalache, Dan, „Alegerile europarlamentare în România. Comunicare și marketing politic în campania din 2014”, *Sfera Politicii*, nr. 3 (179) (2014)

Reif, Karlheinz, „National electoral cycles and European elections 1979 and 1984”, *Electoral Studies* 3(3) (1984)

Reif, Karlheinz, Schmitt, Hermann, „Nine second-order national elections. A conceptual framework for the analysis of European election results,” *European Journal for Political Research* 8 (1980)

Vaida, Ovidiu, „Ten Years After. Efectele aderării la Uniunea Europeană în Europa Centrală și de Est” în Valentin Naumescu (coord), *Criza Uniunii Europene și ordinea globală în era Trump*, (București: Ed. Trei, 2017)

Wessels, Bernhard, Franklin, Mark N., „Turning Out or Turning Off: Do Mobilization and Attitudes Account for Turnout Differences between New and Established Member States at the 2004 EP Elections?”, *Journal of European Integration* Vol. 31 , Iss. 5 (2009)

<http://cursdegovernare.ro/alegeri-2016-observatii-cristian-pirvulescu-votul-in-rural-nu-a-mai-fost-fortat-votul-in-urban-a-favorizat-usr-alin-teodorescu-psd-si-a-consolidat-bazii-nul-electoral-pnl-risca-disparitia.html>

<http://alegeri.roaep.ro/>